(इंग्रजी टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

सहाय्यक जिल्हाधिकारी, केंद्रीय उत्पादन शुल्क, मद्रास
विरुद्ध
व्ही. कृष्णमूर्ती आणि इतर .
२० फेब्रुवारी ,१९९७
[न्यायमूर्ती -एम. एम. पुन्ची आणि के. टी. थॉमस]

फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३:

कलम ३७७ (२) - शिक्षा अपुरी असण्याच्या कारणावरून त्या आदेशाविरुद्ध अपील- सीमाशुल्क अधिनियमांतर्गत गुन्हे- संपरीक्षा न्यायालयाद्वारे दोषसिद्धी - सहाय्यक जिल्हाधिकारी, केंद्रीय उत्पादन शुल्क, यांनी केंद्र सरकारच्या सरकारी अभियोक्त्याला अधिवक्ता म्हणून नियुक्त केलेले अपील- अधिनिर्णित , हे सरकारी अभियोक्ता आहेत जे केंद्र सरकारच्या निर्देशांनुसार त्याच्या अपर्याप्ततेच्या आधारावर उच्च न्यायालयात शिक्षाविरूद्ध अपील सादर करण्यास बांधील आहेत-असा अधिकार फिर्यादीदाराकडे निहित नाही- फिर्यादीदाराने अपीले केली आहेत, जरी त्याने नियुक्त केलेले वकील केंद्र सरकारचे सरकारी अभियोक्ता आहेत- अशील आणि वकिल यांचा विश्रंभाश्रित संबंध प्रस्थापित झालेला दिसतो- अशी कोणतीही परिस्थिती कलम ३७७(२) अंतर्गत अनुज्ञेय नाही-अपीले ठेवण्यायोग्य नाहीत.

फौजदारी अपील न्यायाधिकार क्षेत्र: फौजदारी अपील क्रमांक ५५१ व ५५३/१९९०

मद्रास उच्च न्यायालयाच्या फौजदारी अपिले क्रमांक ६८८/७६ आणि ४१/१९७७ मधील दिनांक ३०. ४. ८३ च्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्याची बाजू पी. परमेश्वरन, डब्ल्यू. एस. ए. कादरी. यांनी मांडली .

उत्तरवादींची बाजू व्ही. कृष्णमूर्ती आणि टी. हरीश कुमार यांनी मांडली .

न्यायालयाने खालील आदेश दिला :

फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ३७७ चे पोट -कलम (२) राज्य शासन ज्या पद्धतीने शिक्षा अपुरी असण्याच्या कारणावरून अपील करू शकते आणि शिक्षेचा आदेश देऊ शकते याची तरतूद करते. ते खालीलप्रमाणे वाचले जाते :

३७७. (२) ज्या खटल्यात " दिल्ली विशेष पोलीस आस्थापना अधिनियम , १९४६ (१९४६ चा २५) याखाली घटित झालेल्या दिल्ली विशेष पोलीस आस्थापनाने अथवा या संहितेहून अन्य अशा कोणत्याही केंद्रीय अधिनियमाखाली अपराधाबाबत अन्वेषण करण्याची शक्ति प्रदान झालेल्या

अन्य कोणत्याही यंत्रणेने अपराधाबाबत अन्वेषण केलेले असेल त्यात जर अशी दोषसिद्धी झाली तर , सरकारी अभियोक्त्याला , ती शिक्षा अपुरी असल्याच्या कारणावरून ती विरुद्ध उच्च न्यायालयाकडे अपील सादर करण्याचा [केंद्र शासनदेखील निर्देश देऊ शकेल]

समोर असलेली प्रकरणे अशी आहेत ज्यात सीमाशुल्क अधिकाऱ्याने तपास केला होता. मुख्य महानगर दंडाधिकाऱ्यांसमोर झालेल्या संपरीक्षणामुळे आरोपी उत्तरवादींना दोषी ठरवण्यात आले आणि शिक्षेचे आदेश देण्यात आले. शिक्षा अपुरी असल्याच्या कारणावरून, सहाय्यक जिल्हाधिकारी , केंद्रीय उत्पादन शुल्क विभागा यांनी उच्च न्यायालयात याचिका दाखल केल्या होत्या. त्या याचिकांचा पाठपुरावा करण्यासाठी मद्रासने केंद्र सरकारच्या सरकारी अभियोक्त्याला अधिवक्ता म्हणून नियुक्त केले. उपरोक्त पोट -कलम (२) पुन्हा नक्कल दिल्ली विशेष पोलीस आस्थापना अधिनियम , १९४६ (१९४६ चा २५) याखाली घटित झालेल्या दिल्ली विशेष पोलीस आस्थापनाने अथवा या संहितेहून अन्य अशा कोणत्याही केंद्रीय अधिनियमाखाली अपराधाबाबत अन्वेषण करण्याची शक्ति प्रदान झालेल्या अन्य कोणत्याही यंत्रणेने अपराधाबाबत अन्वेषण केलेले असेल, तर शिक्षा अपुरी असल्याच्या कारणावरून ती विरुद्ध उच्च न्यायालयाकडे अपील सादर करण्याचा अधिकार केंद्र शासनाकडे आहे आणि केवळ त्याच्या

निर्देशानुसारच सरकारी वकील त्या शिक्षेच्या अपुरेपणा विरुद्ध उच्च न्यायालयात अपील सादर करू शकतो. आता येथे उच्च न्यायालयाच्या खंड न्याय पीठासमोर, सीमाशुल्क विभागाचा अधिकारी भारतीय सीमाशुल्क अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ३७७ (२) च्या अर्थांतर्गत गुन्ह्याचा तपास करण्याचा अधिकार असलेली यंत्रणा असेल का ? आणि अशा अधिकाऱ्याने दिलेल्या शिक्षा अपुरी असण्याच्या कारणावरून दाखल केलेली याचिका ठेवण्यायोग्य आहे का? असा प्रश्न उपस्थित करणाऱ्या एका विद्वान एकल न्यायाधीशाने दिलेला संदर्भ मांडण्यात आला. उच्च न्यायालयाने अपीलांतर्गत निकालात दिलेल्या प्रदीर्घ चर्चेद्वारे असे म्हटले आहे की सीमाशुल्क अधिकाऱ्याने हाती घेतलेली कार्यवाही "अन्वेषण"च्या कक्षेत येऊ शकत नाही कारण ही संज्ञा फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ३७७ (२) मध्ये आधीच स्पष्ट करण्यात आली आहे.त्याचप्रमाणे, असे अधिनिर्णित केले की , सहाय्यक जिल्हाधिकारी केंद्रीय उत्पादन शुल्क हे जी फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ३७७ (२) च्या अर्थानुसार तपास करण्याचे अधिकार असलेले 'यंत्रणा ' नव्हते. फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ३७७ (२) अंतर्गत अपीलकर्ता-अधिकाऱ्याच्या वतीने विद्वान अधिवक्त्याने दाखल केलेले अपील सक्षम नव्हते, असा उच्च न्यायालयाने नोंदवलेला निष्कर्ष प्रतिष्ठानने (फाउंडेशनने) फेटाळला. त्यामुळे

त्या याचिका फेटाळण्याचे आदेश देण्यात आले ज्यामुळे या याचिकांना चालना मिळाली आहे.

फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ३७७ (२) च्या कार्यक्षेत्रात आणि अर्थाच्या कक्षेत तपास करण्याचा अधिकार केंद्रीय उत्पादन शुल्कच्या सहाय्यक जिल्हाधिकाऱ्यांना आहे की नाही, याबाबतची चर्चा सध्याच्या उद्देशांसाठी शैक्षणिक आणि निरर्थक आहे, जोपर्यंत स्वत:हून अपीले सक्षमपणे तरतुदीमध्ये दिल्याप्रमाणे योग्य नियुक्त व्यक्तीद्वारे दाखल केली जात नाहीत. हे स्पष्ट आणि सुस्पष्ट आहे की केंद्र सरकारच्या निर्देशांनुसार सरकारी अभियोक्ता हा शिक्षा अपुरी असण्याच्या कारणावरून उच्च न्यायालयात अपील करण्यास बांधील आहे.असा अधिकार फिर्यादादाराकडे निहित नाही. फिर्याददाराने अपीले केली आहेत, जरी त्याने नियुक्त केलेले वकील केंद्र सरकारचे सरकारी अभियोक्ता आहेत. स्पष्टपणे, अशील आणि वकिल यांचा विश्रंभाश्रित संबंध प्रस्थापित झालेला दिसतो. अशी कोणतीही परिस्थिती फौजदारी प्रक्रिया संहिता च्या कलम ३७७(२) अंतर्गत अनुज्ञेय नाही. याचे कारण स्पष्ट आहे कारण कायदा असे गृहीत धरतो की हे केंद्र सरकार आहे, जे आपल्या सरकारी अभियोक्त्याद्वारे शिक्षा अपुरी असण्याच्या कारणावरून उच्च न्यायालयात तक्रार करू शकते. फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ३७८ (४) अन्वये निर्दोष मुक्तीच्या विरोधात केलेल्या

अपीलामध्ये तक्रारदाराला पूर्ण अधिकार आहे, परंतु फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ३७७ (२) अंतर्गत कारवाई करण्याचा त्याला उपस्थानाधिकार नाही. अपीलांची सक्षमता स्थापित न झाल्याने, सीमाशुल्क विभागाचा अधिकारी भारतीय सीमाशुल्क अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार आणि फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ३७७ (२) च्या अर्थानुसार गुन्ह्याचे अन्वेषण करण्याचा अधिकार असलेली संस्था आहे की नाही या प्रश्नाच्या उत्तराची सत्यता तपासण्यास आम्ही बांधील नाही. हा प्रश्न तसाच राहिला आहे.

सबब, अपीले फेटाळण्यात येत आहेत .

आर. पी. (R. P.)   अपीले फेटाळण्यात येत आहेत

****

<u>अस्वीकरण</u>

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल."

****